

UDK 94(477.65):[341.485]»1932/1933»

DOI 10.2518/2307-7778.19.1.14

Сергій МІЛЮТИН

викладач історії НВО «Науковий лицей міської ради міста Кропивницького», вул. Т. Шевченка, 1, Кропивницький, Україна, 25006 (iconoclasm@ukr.net)

Serhiy MILYUTIN

Teacher of history. Scientific Lyceum of the City Council of the Kropivnitsky city, T. Shevchenko str., 1, Kropivnitsky, Ukraine, postal code 25006 (iconoclasm@ukr.net)ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3430-5542>

СПЕЦИФІКА РОБОТИ ОРГАНІВ ДПУ

(НА ПРИКЛАДІ АРХІВНО-СЛІДЧОЇ СПРАВИ № 255071)

Анотація. *Мета дослідження* – проаналізувати специфіку роботи органів Державного політичного управління (далі – ДПУ) на прикладі архівно-слідчої справи № 255071. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, системності, науковості, верифікації, авторської об'єктивності, а також на використанні загальнонаукових методів аналізу, синтезу, узагальнення. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше здійснено комплексний аналіз роботи співробітників ДПУ у виявленні та ліквідації контрреволюційної організації в галузі сільського господарства на Кіровоградщині. На основі архівно-слідчої справи № 255071 досліджено елементи біографії підозрюваних. **Висновки.** У процесі аналізу джерельної бази доведено, що співробітники економічного відділу ДПУ застосовували до арештованих незаконні методи слідства, а саме: фальсифікація доказів, підробка анкетних даних, тортури, погрози, шантаж, залякування, а також психологічний тиск. Виявлено, що слідчі ДПУ інкримінували підсудним наступні заходи: засівання земельних площ зерновими культурами, які не відповідали місцевим природним умовам; навмисне скорочення парових площ; ігнорування цінних кормових культур, що повинно спричинити падіння продуктивності тваринництва; зменшення посіву озимої пшениці та ячменю, або посів зернових у пізній термін; затягування планів сільськогосподарських робіт, внесення постійних змін до початкового плану; зумисний зрив засіву цукрових буряків; неправильне використання матеріально-технічної бази. Визначено, що сфабрикована справа контрреволюційної організації в галузі сільського господарства на Кіровоградщині повинна була перекласти вину за катастрофічну ситуацію на селі з ініціаторів хлібозаготівельного плану на місцевих фахівців, які бачили не бажали втілення сталінських економічних експериментів.

Ключові слова: Голодомор, Державне політичне управління, репресії, контрреволюційна організація.

THE SPECIFICS OF THE WORK OF THE STATE POLITICAL DIRECTORATE ON THE EXAMPLE OF ARCHIVAL INVESTIGATION № 255071

Summary. *The purpose of the research:* To analyze the specifics of the work of the bodies of state political control on the example of the archival and investigative case number 255071. **The research methodology** is based on the principles of historicism, a systematic approach, a scientific approach, a verifying approach, the author's objectivity, a moderate narrative constructivism, as well as the use of general scientific analysis, synthesis, generalization methods. **The scientific novelty:** The article provides for the first time a comprehensive analysis of the work of the SPD in the detection and elimination the counterrevolutionary organizations in the field of agriculture in the territory of modern Kirovograd region On the basis of archival investigation №255071 the elements of the biography of the suspects were researched. **Conclusions.** In the course of the analysis of the source, it was proved that the employees of the economic department of the SPD applied to the arrested illegal methods of investigation, namely: falsification of evidence, counterfeiting of personal data, torture, threats, blackmail, intimidation, and psychological pressure. As a result of operative and investigative work, the SPD officers charged the defendant with the following measures: sowing the land with crops that did not meet local natural conditions; deliberate reduction of steam space; ignoring valuable forage crops, which should lead to a decline in livestock productivity; reduction of sowing of winter wheat and barley, or sowing grain at a later date; delaying agricultural work plans, making permanent changes to the original plan; deliberate breakdown of sowing of sugar beets; incorrect use of material and technical base. It was determined that the fabricated case of the counterrevolutionary

organization in the field of agriculture in the Kirovograd region was to blame for the catastrophic situation in the village from the initiators of the grain procurement plan for local specialists who did not want the implementation of Stalin's economic experiments.

Key words: *Holodomor, State Political Directorate, repression, counterrevolutionary organization.*

Постановка проблеми. 22 жовтня 1932 р. Політбюро ЦК ВКП(б) ухвалило рішення відрядити в Україну на дві декади комісію на чолі із В'ячеславом Молотовим. Завдання комісії полягало в координації дій місцевої адміністрації для реалізації плану хлібозаготівель. Важлива роль у посиленні хлібозаготівель належала органам ДПУ. Однією із основних функцій ДПУ було виявлення організованого спротиву заходам радянської влади на селі. 19 листопада 1932 р. відбулася нарада керівників обласних осередків ДПУ УРСР, на якій вирішено здійснити оперативний удар по «класовому ворогу» (Aulova, Danyliuk, Lavreniuk, 2010, р. 33–34). 24 листопада 1932 р. Політбюро ЦК ВКП(б) призначило заступника ОДПУ СРСР Всеволода Балицького уповноваженим ОДПУ в Україні. Він був упевнений, що в Україні існує законспірований опір заходам радянської влади на селі, який слід негайно ліквідувати силовим шляхом (Shapoval&Zolotar'ov, 2002, р. 189; Kulchytskyi, 2007, р. 297). Вже за місяць, В. Балицький повідомив про викриття в Україні повстанських груп, якими нібито керував закордонний центр УНР (Vasiljev, Shapoval, 2001, р. 317; Kulchytskyi, 2007, р. 236). Результати діяльності В. Балицького красномовно засвідчує той факт, що впродовж періоду з листопада 1932 р. до січня 1933 р. в українських селах заарештували 37797 осіб, яких підозрювали в шкідництві, контрреволюційній діяльності та антирадянській агітації, спрямованій проти заходів хлібозаготівель (Aulova, Danyliuk, Lavreniuk, 2010, р. 38). 13 лютого 1933 р. В. Балицький підписав оперативний наказ №2, у якому стверджувалося, що на весну 1933 р. контрреволюційні організації планують збройне повстання для повалення радянської влади й встановлення капіталістичного ладу в Україні (Aulova, Danyliuk, Lavreniuk, 2010, р. 36).

Згодом у донесеннях ДПУ почали з'являтися відомості про викриття численних осередків контрреволюційних організацій на селі, у яких фігурували керівники колгоспів, агрономи та прості селяни. Зі звіту уповноваженого економічного відділу ДПУ Одеської області Веніаміна Харліпа відомо, що у листопаді 1932 р. виявлено та ліквідовано контрреволюційну організацію на території сучасної Кіровоградщини (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 3, р. 1).

Аналіз джерельної бази та публікацій. Джерельною основою дослідження є матеріали Державного архіву Кіровоградської області, а саме: архівно-слідча справа № 255071 у семи томах, а також справи на Г. Штельмахова (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 568) і В. Пономаренка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4645). Історіографія проблеми носить фрагментарний характер й представлена розвідками краєзнавця А. Ковирьова (Kovir'ov, 2011, р. 21–29) та журналістки С. Орел (Orel, 2018, р. 51–52).

Мета статті – проаналізувати специфіку роботи органів ДПУ на прикладі архівно-слідчої справи № 255071. Для реалізації мети статті слід виконати наступні завдання: дослідити біографії підозрюваних; на основі доступних джерел визначити методи, які співробітники ДПУ використовували під час слідства.

Виклад основного матеріалу. З протоколу слідства відомо, що арештованим інкримінували участь у контрреволюційній організації, що здійснювала шкідницьку діяльність у галузі сільського господарства й ставила за мету дискредитувати політику радянської влади на селі. Відповідно до оперативного наказу № 2, підписаного В. Балицьким, кінцевою метою організації, на думку слідчих, повинне стати збройне повстання селян. Застосовуючи перевірену практику цю організацію пов'язали з обласним осередком, а той із республіканським. У звіті уповноважений ДПУ В. Харліп запевняв, що Зінов'євський осередок контрреволюційної організації

створений не за місцевою ініціативою, а під керівництвом інспектора облтрактору Миколи Куницького (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 3, p. 2), який отримав завдання сприяти розширенню низової агентурної бази організації на периферії. Для цього М. Куницький нібито залучив до контрреволюційної організації старшого агронома Добровеличківської МТС Михайла Кушніренка, 1891 р. н., який разом з братом Павлом, 1893 р. н., розпочав вербування нових членів.

Окрім братів Кушніренків, з-поміж членів контрреволюційної організації фігурували такі особи: Григорій Барахтянський, 1901 р. н., рахівник колгоспу «Нове життя», с. Любомирка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 119); Григорій Бобух, 1898 р. н., родом із с. Безводне, старший агроном Новоукраїнської МТС, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 4, p. 88); Яків Волков, 1896 р. н., родом із с. Янополь, старший агроном Рівненської МТС, с. Рівне (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 39); Іван Герман, 1894 р. н., родом із с. Вахново, будівельник, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 5); Павло Гридін, 1901 р. н., продавець мисливського магазину, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 4, p. 155–156); Михайло Давискиба, 1898 р. н., родом із с. Чистоводівка, агроном райземвідділу, м. Зінов'євськ (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 253); Олександр Жученко, 1901 р. н., родом із с. Аудиторівка, агроном райземвідділу, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 4, p. 1); Антон Заболотний, 1893 р. н., працівник колгоспу «Нове життя», с. Губівка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 360); Іван Іщенко, 1907 р. н., безробітний, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 129); Матвій Іщенко, 1894 р. н., столяр, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 152); Спиридон Іщенко, 1896 р. н., безробітний, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 4, p. 124); Федір Каверний, 1897 р. н., родом із с. Воєводське, агроном райземвідділу, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 53); Василь Коломієць, 1904 р. н., родом із с. Губівка, агроном Компаніївської МТС, с. Компаніївка (селище міського типу з 1965 р.) (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 342–343); Іван Конфедерат, 1901 р. н., референт з питань сільського господарства в міській раді, м. Зінов'євськ (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 1, p. 120); Андрій Корнієнко, 1906 р. н., працівник колгоспу «Джерело праці», м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 139); Іван Литвин, 1885 р. н., завгосп Помічянської МТС, с. Піщаний Брід (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 94); Григорій Логвин, 1900 р. н., родом із с. Косівка, агроном райземвідділу, м. Знам'янка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 1, p. 194); Олександр Маковський, 1877 р. н., родом із м. Москва, старший агроном Зінов'євської МТС, м. Зінов'євськ (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 338–339); Василь Максимов, 1908 р. н., працівник колгоспу ім. Й. Сталіна, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 23); Ілля Максимов, 1901 р. н., контролер Помічянської ТПО, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 146); Іван Маркитан, 1910 р. н., родом із с. Аджамка, агроном Компаніївської МТС, с. Компаніївка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 267); Володимир Пономаренко, 1888 р. н., родом із с. Красновершка, агротехнік Комишуватської МТС, с. Комишувате (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 368); Михайло Пономаренко, 1895 р. н., родом із с. Юр'ївка, зоотехнік райземвідділу, м. Зінов'євськ (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 389); Федір Прогас, 1894 р. н., родом із с. Піщаний Брід, викладач технікуму зернових культур, м. Оріхово (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 4, p. 108); Степан Райкович, 1899 р. н., родом із с. Панчево, старший агроном Трепівської МТС, с. Трепівка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 347); Деомид Решетилів, 1900 р. н., тракторист колгоспу «Джерело праці», м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 144); Микола Сандуленко, 1899 р. н., родом із с. Волегоцулово, агроном при міській раді, м. Зінов'євськ (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 1, p. 174); Іван Скляренко, 1898 р. н., родом із с. Мала Помічна, рахівник на складі сільськогосподарського постачання, м. Новоукраїнка

(SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 104); Костянтин Смолянцев, 1892 р. н., родом із с. Новопавлівка, агроном райземвідділу, м. Зінов'євськ (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 236); Корній Супрун, 1904 р. н., працівник колгоспу ім. Й. Якіра, с. Губівка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 378); Олександр Харченко, 1895 р. н., родом із с. Велика Виска, викладач фізики та математики в школі кавалеристів ім. С. Будьонного, м. Зінов'євськ (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 314–315); Георгій Цирфа, 1899 р. н., родом із с. Лелеківка, заступник директора радгоспу «8 Березня», с. Комишувате (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 279); Авксентій Шевченко, 1899 р. н., полевод Помічнянської МТС, с. Мала Помічна (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 82); Георгій Штельмахов, 1896 р. н., інструктор-бухгалтер продовольчого союзу, м. Зінов'євськ (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 302).

Разом з М. Кушніренком арештували його дружину Домну, яку тримали у в'язниці майже 2 місяці (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 201–202). Також у справі проходив Павло Хлудєєв, 1894 р. н., родом із м. Одеса, референт земельного відділу, м. Новоукраїнка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 75). В архівно-слідчій справі збереглися свідчення П. Хлудєєва від 8 квітня 1933 р., у яких підозрюваний рішуче заявляв, що не належить до контрреволюційної організації й не має про неї жодної інформації (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 81). Крім того, зазначимо, що П. Кушніренко не проходив у даній справі, як обвинувачений, а фігурував, як свідок.

Зауважимо, що всі фігуранти в справі контрреволюційної організації були безпартійними. В етнічному плані серед арештованих переважали українці, лише О. Маковський і М. Сандуленко вказали в анкеті про приналежність до російської та молдавської національності відповідно. Вищу освіту мали Г. Бобух, М. Давискиба, В. Коломієць, І. Конфедерат, Г. Логвин, М. Пономаренко, Ф. Протас, М. Сандуленко, О. Харченко та Г. Цирфа. Незакінчену вищу освіту – К. Смолянцев (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 291–296).

Серед заарештованих були ті, хто служив у царській армії під час Першої світової війни. З-поміж них Я. Волков (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 45), А. Заболотний (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 364), М. Іщенко (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 161), С. Іщенко (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 4, p. 137), П. Кушніренко (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 1, p. 75), І. Литвин (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 100), М. Пономаренко (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 391), Ф. Протас (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 4, p. 118), І. Скляренко (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 114), К. Смолянцев (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 248), О. Харченко (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 2, p. 321) та П. Хлудєєв (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 5, p. 81).

У протоколі слідства зазначено, що М. Кушніренко брав участь у громадянській війні на боці Добровольчої армії (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 3, p. 4). Це звинувачення не безпідставне, однак потребує уточнення. У 1958 р. на допиті Д. Кушніренко стверджувала, що її чоловік не був ідейним білогвардійцем, оскільки поза своєю волею потрапив до армії Антона Денікіна. Неподалік від м. П'ятихатки М. Кушніренко втік з лав Добровольчої армії та повернувся до м. Олександрії, де на той час мешкала його родина (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 201).

До арешту в більшості підозрюваних не було проблем із законом. Винятки становили Г. Цирфа, якого у 1921 р. звинувачували у причетності до повстанського руху (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 3, p. 4), М. Пономаренко, якого в 1931 р. підозрювали в контрреволюційній діяльності (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 3, p. 5), а також П. Кушніренко, якому в 1931 р. інкримінували зв'язок з петлюрівським підпіллям (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 3, p. 4). В обвинувальному висновку у даній справі, що зберігається в ГДА СБУ В. Харліп стверджував, що раніше проблеми з законом мали І. Герман, С. Іщенко, І. Максимов та А. Шевченко (Borysenko, Danylenko, Kokin Stasjuk, Shapoval, 2008, p. 520–528).

Співробітники ДПУ не знайшли жодних доказів, що могли підтвердити приналежність підозрюваних до антирадянського підпілля, тому на початковому етапі вибудували програму звинувачень на основі свідчень П. Кушніренка. У процесі слідства він заявив, що є членом контрреволюційної організації, яку очолює його брат. На допиті П. Кушніренко стверджував, що з ентузіазмом взявся за розбудову мережі контрреволюційної організації на Зінов'євщині, оскільки мав тверді переконання, що цю ідею підтримають старі агрономи, для яких він був значним авторитетом. Члени контрреволюційної організації, як запевнив П. Кушніренко на допиті, повинні здійснювати дії шкідницького характеру в сільському господарстві для дискредитації радянської влади (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 3, p. 3).

На основі отриманих свідчень співробітники ДПУ інкримінували підсудним наступні заходи: засівання земельних площ зерновими культурами, які не відповідали місцевим природним умовам; навмисне скорочення парових площ; ігнорування цінних кормових культур, що повинно спричинити падіння продуктивності тваринництва; зменшення посіву озимої пшениці та ячменю, або посів зернових у пізній термін; затягування планів сільськогосподарських робіт, внесення постійних змін до початкового плану; зумисний зрив засіву цукрових буряків; неправильне використання матеріально-технічної бази (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 3, p. 5–6).

Інформація про те, як ДПУ отримало зізнання П. Кушніренка стала відомою на допиті 1958 р. Тоді П. Кушніренко зізнався, що в 1932 р. перебував під слідством й для покращення свого становища заявив співробітникам ДПУ, що є членом контрреволюційної організації, до якої його залучив брат Михайло. За словами П. Кушніренка, давати неправдиві свідчення його спонукало бажання вийти на свободу. На його думку, співробітники ДПУ повинні були здогадатися, що надана ним інформація не відповідає дійсності, й звільнити всіх фігурантів справи. Коли слідчі ДПУ зрозуміли, що П. Кушніренко готовий іти на контакт із слідством, то спонукали його до того, щоб він назвав спільників. У грудні 1932 р. П. Кушніренко заявив, що до контрреволюційної організації завербував І. Конфедерата, О. Маковського, М. Пономаренка, Ф. Протаса, М. Сандуленка, К. Смолянцева та О. Харченка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 1, p. 68–85). На допиті 1958 р. П. Кушніренко зізнався, що деяких людей, яких він назвав співробітникам ДПУ у 1932–1933 рр. як контрреволюціонерів, не знав особисто, а вказав їх прізвища оскільки на цьому наполягали слідчі (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 209).

Крім відвертої фальсифікації свідчень співробітники ДПУ використовували й інші методи. Специфіка роботи слідства під керівництвом В. Харліпа віддзеркалена у спогадах Г. Барахтянського. Він згадував, що після арешту три тижні перебував в одиночній камері, де отримував 50 грамів хліба, півлітра води та тарілку баланди на добу. 27 березня 1933 р. його викликали на допит й звинуватили в належності до контрреволюційної організації (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 48). На допиті 1958 р. Г. Барахтянський повідомив, що до нього слідчі застосовували незаконні методи – били, а також погрожували зброєю. Під таким тиском підсудний був змушений визнати провину й написати зізнання, проте викладена Г. Барахтянським інформація не відповідала очікуванням співробітника ДПУ, тому слідчий власноруч написав зізнання за підсудного (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 149–150).

У 1958 р. про силовий та психологічний тиск з боку слідчих розповів Г. Логвин. Зокрема, чоловік стверджував, що слідчий Олександр Рудницький бив його та погрожував розстрілом, а уповноважений ДПУ В. Харліп запевняв, що шлях на свободу можливий тільки після зізнання в приналежності до контрреволюційної організації. Коли співробітникам ДПУ стало зрозуміло, що Г. Логвин не може бути корисним для слідства, його примусово відправили до психіатричної лікарні з вигаданим діагнозом шизофренія (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 156–157).

Значну кількість деталей про перебіг роботи слідства в справі №255071 дозволяють виявити листи П. Гридіна до Голови Президії Верховної Ради СРСР Климента Ворошилова (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 10–12) та Верховного прокурора СРСР Романа Руденка (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 6–9). Із листів відомо, що вже на першому допиті слідчий О. Рудницький змусив П. Гридіна писати зізнання в приналежності до контрреволюційної організації. Підозрюваний не зрозумів, що від нього хотіли, й написав лише автобіографію. За твердженням П. Гридіна, це тільки роздратувало слідчого, який порвав автобіографію й запевнив підсудного, що так чи інакше той визнає провину (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 6). Через декілька днів О. Рудницький повідомив П. Гридіну, що всі члени його колишньої будівельної бригади вже визнали свою провину й вказали на те, що він теж є членом контрреволюційної організації, однак це не переконало підсудного визнати себе винним (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 7).

Через небажання співпрацювати із слідством О. Рудницький перевів П. Гридіна до одиночної камери. Про наступну зустріч з слідчим П. Гридін згадував так: «Після двадцяти днів перебування в камері, мене, змарнілого і покритого вошами, викликали на допит. О. Рудницький запитав, як моє здоров'я і чи хочу я їсти. Тоді слідчий наказав секретарші принести обід. Він поклав їжу на стіл і запитав, чи надумав я визнати себе винним. Я відповів, що ні. Так продовжувалося 4 доби по 2 рази і кожного дня мене відводили в камеру де я отримував свій пайок з просяного хліба» (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 7).

Відмова підозрюваного контактувати з слідством спонукала співробітників ДПУ до зміни тактики. Знову ж таки звернімося до спогадів ув'язненого: «Три дні мене заводили в кабінет, били, обід приносили, але вже коли відводили до камери, то не годували. На сьомий день до О. Рудницького приєднався В. Харліп. Я черговий раз відмовився підписувати зізнання, за що мене били рукоятками револьверів. Били по потилиці й обличчю. Не дозволяли сісти і витирати кров з носа тому доводилося її ковтати. Проте, я не визнавав провини і відмовлявся підписувати зізнання» (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 7).

Тривалий час П. Гридін мужньо опирався тиску слідчих, проте зрештою йому довелося визнати себе учасником контрреволюційної організації. Про останні дні слідства арештований згадував: «На останньому допиті Рудницький підвів мене до вікна. Вікно виходило на подвір'я де сидів якийсь хлопчик. Слідчий сказав, що це мій син і що сьогодні останній мій день, якщо я підпишу зізнання, то перед розстрілом він дозволить мені побачитися із сином та дружиною. О третій годині я заявив Рудницькому, якщо він дозволить побачитися із сином, то я все підпишу. Більше я нічого не пам'ятаю. Я прийшов у свідомість наступного дня десь о 12 годині на нижньому поверсі. Біля себе я побачив лікаря та хороший обід з білим хлібом. Згодом до мене зайшов Рудницький і повідомив, що викличе мене через декілька днів, однак після цього я його ніколи не бачив» (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 8).

Незважаючи на винахідливість співробітників ДПУ дехто з підозрюваних так і не визнав приналежність до контрреволюційної організації. З-поміж них В. Коломієць, А. Корнієнко, О. Маковський, М. Пономаренко та П. Хлудєєв (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 297).

Восени 1933 р. рішенням колегії ДПУ на 10 років позбавлення волі засуджені Г. Бобух, Я. Волков, І. Герман, П. Гридін, М. Давискиба, І. Іщенко, М. Іщенко, Ф. Каверний, А. Корнієнко, Г. Логвин, І. Максимов, І. Маркітан, Ф. Протас, Д. Решетилів, М. Сандуленко та Г. Цирфа. Вирок у 5 років позбавлення волі отримали Г. Барахтянський, О. Маковський, В. Пономаренко, М. Пономаренко, С. Райкович, І. Складенко, К. Смолянцев, К. Супрун, О. Харченко, А. Шевченко та Г. Штельмахов. 3 роки позбавлення волі призначили для В. Коломійця, А. Заболотного та І. Литвина. 14 серпня 1933 р. до розстрілу засудили С. Іщенка,

О. Жученка, І. Конфедерата та М. Кушніренко (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 296). Рішення по П. Кушніренку приймалося окремо. Він був визнаний винним за ст. 54 ч. 7 кримінального кодексу УРСР й отримав 8 років позбавлення волі (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 443).

Потрапивши до виправно-трудових таборів фігуранти справи №255071 почали вимагати амністії: 27 грудня 1933 р., М. Сандуленко заявив, що його засудили несправедливо; 30 липня 1934 р. те саме зробив О. Харченко. Влітку 1935 р. аналогічні заяви до прокуратури та НКВС надіслали І. Маркитан та Г. Штельмахов. У заявах підсудні заперечували причетність до контрреволюційної організації. Крім того, ув'язненні намагалися довести, що їх засудили несправедливо. Також в заявах на оскарження вироку стверджувалося, що під час слідства до підсудних застосовували незаконні методи, які змусили їх дати неправдиві свідчення (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 298).

11 січня 1935 р. через хворобу покарання для М. Сандуленка замінили на заслання до Казахстану терміном на 3 роки. 4 червня 1936 р. термін ув'язнення М. Давискиби зменшили до 5 років. 27 грудня 1936 р. Г. Цирфа домігся скорочення терміну перебування в неволі до 6 років (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4500, t. 7, p. 297).

Для окремих фігурантів справи №255071 переслідування на цьому не закінчилися. Зокрема 2 грудня 1937 р. на заводі «Червона Зірка» органи НКВС заарештували Г. Штельмахова. Йому інкримінували шкідництво та службу в Добровольчій армії (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 568, p. 18). 22 січня 1938 р. рішенням УНКВС Миколаївської області Г. Штельмахова засуджено до 3 місяців позбавлення волі. 22 липня 1941 р. за критику радянської влади й нібито вихваляння німецької армії заарештовано В. Пономаренка. 22 березня 1942 р. рішенням особливої наради НКВС СРСР його засудили до 5 років позбавлення волі. 19 квітня 1942 р. В. Пономаренко помер у лікарні Усть-Кам'яногірської в'язниці (SAKR, f. 5907, d. 2r, c. 4645, p. 97).

Тривалий час родичі репресованих намагалися розшукати інформацію про близьких, але наштотувалися на супротив силових структур. Ситуація змінилася в епоху «Відлиги». Завдяки заявам постраждалих, а також клопотанням родичів репресованих влада ініціювала перегляд справи №255071. У 1958 р. слідчий управління КДБ при раді міністрів УРСР у Кіровоградській області Жупаленко знайшов докази, що засвідчували грубі порушення та численні фальсифікації під час слідства 1932–1933 рр., свідомо допущені уповноваженим ДПУ В. Харліпом. Це дало змогу реабілітувати засуджених.

Висновки і перспективи подальших розвідок. З аналізу сказаного можна зробити висновок, що фабрикування доказів проти фахівців у сфері сільського господарства мало на меті створення образу внутрішнього ворога, що несе відповідальність за катастрофічну ситуацію на селі. Щодо перспектив подальших досліджень слід зауважити, що вивчення діяльності ДПУ під час голодомору 1932–1933 рр. на території Кіровоградщини не вичерпується справою №255071, оскільки співробітники ДПУ виявили сотні громадян, які висловлювали невдоволення політикою радянської влади.

Бібліографія

Аулова, Л. Л., Данилюк, В. М., Лавренко В. В., (Упорядк.) (2010) *Голодомор 1932–1933 рр. в Україні за документами ГДА СБУ: Анотований довідник*. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 472 с.

Державний архів Кіровоградської області.

Шаповал, Ю. І. & Золотарьов, В. А. (2002) *Всеволод Балицький. Особа, час, оточення*. Київ: Стило, 2002. 468 с.

Кульчицький, С. (2007) *Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення*. Київ: Наш час, 424 с.

Васильєв, В. & Шаповал, Ю. (2001) *Командири великого голоду: Поїздки В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та на Північний Кавказ. 1932–1933 рр.* Київ: Генеза, 399 с.

Ковирьов, А. І. (2011) *Новоукраїнка: правда про голод 1932–1933 рр. мовою документів епохи та у свідченнях очевидців.* Новоукраїнка: Самвид, 236 с.

Орел, С. (2018) *Ті, хто не хотів помирати мовчки...* Кропивницький: «Кіровоградська інформаційно-поліграфічна агенція» КОР, 114 с.

Борисенко, В., Даниленко, В., Кокін С., Стасюк О., Шаповал Ю., (Упорядн.) (2008). *Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД.* Київ: ВД «Стилос», 604 с.

References

Aulova, L. L., Danyliuk, V. M., Lavreniuk V. V. (Uporiadn.) (2010) *Holodomor 1932–1933 rr. v Ukraini za dokumentamy HDA SBU: Anotovanyi dovidnyk [The famine-genocide in Ukraine in the documents of the sectoral state archives of the security service of Ukraine: Annotated reference book].* Lviv: Centr doslidzhen' vizvol'nogo ruhu, 472 s. [in Ukrainian].

Derzhavnyi arkhiv Kirovohradskoi oblasti [SAKR – State Archives of Kirovograd Region]

Shapoval, Ju. I. & Zolotar'ov, V. A. (2002) *Vsevolod Balytskyi. Osoba, chas, otochennia [Vsevolod Balytskyi. Person. Time. Environment].* Kyiv: Stylos, 2002. 468 s. [in Ukrainian].

Kulchytskyi, S. (2007) *Holodomor 1932-1933 rr. yak henotsyd: trudnoshchi usvidomlennia. [Holodomor of 1932-1933 as genocide. difficulty of awareness].* Kyiv: Nash chas, 424 s. [in Ukrainian].

Vasiljev, V. & Shapoval, Ju. (2001) *Komandyry velykoho holodu: Poizdky V. Molotova i L. Kahanovycha v Ukrainu ta na Pivnichnyi Kavkaz. 1932–1933 rr. [Commanders of the greath famine: V. Molotov's and L. Kaganovich's Trips to Ukraine and the North Caucasus during the years 1932–1933].* Kyiv: Geneza, 399 p. [in Ukrainian].

Kovir'ov, A. I. (2011) *Novoukrainka: pravda pro holod 1932–1933 rr. movoiu dokumentiv epokhy ta u svidchenniakh ochevydsiv. [Novoukrainka: the truth about the famine of 1932-1933 in the language of the documents of the era and in the witnesses' testimonies].* Novoukrainka: Samvyd, 236 p. [in Ukrainian].

Orel, S. (2018) *Ti, hto ne hotiv pomiraty movchky... [Those who did not want to die silently.].* Kropivnic'kij: «Kirovohrads'ka informacijno-poligrafichna agencija» KOR, 114 s. [in Ukrainian].

Borysenko, V., Danylenko, V., Kokin S., Stasjuk O., Shapoval Ju., (Uporjadn.) (2008).). *Rozsekrechena pam'iat: Holodomor 1932-1933 rokiv v Ukraini v dokumentakh HPU-NKVD. [Unclassified memory: Holodomor 1932–1933 in Ukraine in the documents of GPU-NKVD].* Kyiv: VD «Stylos», 604 p. [in Ukrainian].